Şarkiyat İLMİ ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
JOURNAL OF ORIENTAL SCIENTIFIC RESEARCH (JOSR)
Cilt/Volume: 18, **Sayı/Issue:** 01 (Haziran/June 2026)

FELSEFÎ DANIŞMANLIK İLE MANTIK İLİŞKİSİ

Şerefettin ADSOY
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, sadvan885@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0947-0458, ID: 120219

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi
Received / Makale Geliş Tarihi: 26/01/2026, Accepted / Kabul Tarihi: 08/05/2026
DOI: https://doi.org/10.26791/sarkiat.1853337

Bu makale, I. Ulusal Mantık Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan ve basılmayan "Felsefî Danışmanlık ve Mantık İlişkisi" adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve çoğunlukla değiştirilerek üretilmiş halidir.

Felsefî Danışmanlık İle Mantık İlişkisi

Öz

İnsan, bilginin tamamına yakınını haricî olanından aldığından onu bilinçli, amaçlı ve yönelimli olarak belli bir süreç sonrasında elde edebilmektedir. Zihin, bilginin sistem ve düzenine göre biçim alırken, kavramın aktarılmasında araç vazifesi gören dil de zihnî yapıya tabi olur. Bu bakımdan dil zihne, zihin kavrama, kavram bilgiye, bilgi de hariçteki varlığa bağlı olarak biçim almaktadır. Bilgiler belli bir konu, yöntem ve amaç çerçevesinde disipline dönüşür. Bir disiplin olarak Felsefî Danışmanlık, bilişsel-ruhsal ve eylemsel sorunları konu edinirken, öncelikli amacı zihinsel-ruhsal sıkıntıları gidermek olsa da nihai amacı, nitelikli bir şahsiyet edimini sağlamaktır. O, analitik ve sentetik bir bakışla kavramsal analiz, eleştirel düşünme, Sokratik diyalog, bilgelik, Peace yöntemi vb. yöntemleri kullanmaktadır. Felsefî danışmanlık kapsamında ele alınan hususlar çoğunlukla, zihnî boyuttaki tutarsızlık veya yanlış tasarımların belirlenmesi, fark ettirilmesi ve düzeltilmesi olarak dikkate alındığında, Mantık kapsamında ele alınan kavram konusuyla doğrudan ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda, Felsefî danışmanlığın kendisine konu olarak belirlediği şey, bir bakıma, mantık kapsamında dikkate alınması gereken ilke veya ilkelerin ihlal edilmesine bağlı olarak oluşan sorun veya sorunlardır. Biz de bu çalışmamızda kavram konusu bağlamında Felsefî danışmanlık ve Mantık ilişkisini ele alacağız.

Anahtar Kelimeler: Felsefî Danışmanlık, Mantık, Kavram, Düşünme, Doğru, Tutarlılık

The Relationship Between Philosophical Counseling And Logic

Abstract

Human beings acquire nearly all of their knowledge from external sources consciously, purposefully, and goal-oriented through a certain process. While the mind is shaped according to the system and order of knowledge, language, functioning as the medium for the transmission of concepts also becomes subordinate to the mental structure. Accordingly, language is shaped by the mind, the mind by concepts, concepts by knowledge, and knowledge by external reality. Organized within a specific subject matter, method, and purpose, knowledge becomes a discipline. As a discipline, Philosophical Counseling addresses cognitive, emotional, and behavioral problems. Although its primary aim is to alleviate mental and emotional distress, its ultimate goal is to foster the formation of a qualified personal agency, employing methods such as conceptual analysis, critical thinking, Socratic dialogue, wisdom-based approaches, and the PEACE method through both analytical and synthetic perspectives. Since philosophical counseling primarily focuses on identifying, recognizing, and correcting mental inconsistencies or faulty constructions, it is directly related to concept theory in logic. Accordingly, philosophical counseling addresses problems arising from violations of logical principles, and this study examines their relationship within the framework of concept theory.

Keywords: Philosophical Counseling, Logic, Concept, Thinking, Reality, Consistency.

GİRİŞ

İnsan, zamanla detaylanarak artan bilgisini kontrol edebilmek ve sağlıklı kullanma adına belli bir sistem dâhilinde düzenleme yoluna gitmiştir. Belli bir konu, amaç ve yöntem çerçevesinde gerçekleşen bu düzenlemeye bağlı olarak disiplin denilen oluşumlar meydana gelmiştir. Bağımsız bir nitelik kazanan ilgili disiplin kendi alanı çerçevesinde çalışmalarını yürütür. Felsefî danışmanlık, henüz kurulum aşamasında olsa da belli bir konu, amaç ve yönteme sahip olması bakımından müstakil bir disiplindir.

Felsefi danışmanlığı, felsefe aracılığıyla elde edilen bilgi birikimi, kavramsal çözümleme ve analiz ve mantık ilkeleri doğrultusunda akıl yürütmenin günlük yaşamda karşılaşılan bir kısım sıkıntı ve zorluklara uygulanması olarak ifade etmek mümkün olduğu gibi, düşünceler dünyasında bilgeliğe dair şahsî bir yolculuk olarak da ifade etmek mümkündür.[1] Bu süreçte felsefe, danışanların durumlarına ilişkin anlayış, yaklaşım veya tutumları analiz edilerek kişisel sorunlarının üstesinden gelmelerini sağlamak ve onları bilgeliğe taşımada oldukça önem arz etmektedir. Bu bakımdan burada yapılan Felsefe akademik Felsefe değildir. Danışanın kendisini tanıması, kabul ettiği ve bu bağlamda belli bir yaşam alanı belirleyen anlayış ve görüşlerine ilişkin yaptığı çözümleme ve sorgulamada yoğunluklu olarak yapılan şey kavramlarla hesaplaşmadır. Bu hesaplaşma, söylem ve eylemde açığa çıkan sorun ve sıkıntıya yönelik yapılmaktadır. Beliren sorunun kalıcı çözümü adına ilgili kavramın ele alınmasını gerektirmektedir. Zihnî olarak gerçekleşen bu çözümleme ve sorgulama, varlığı zihnî boyuttaki halini ele alan mantık ile belli bir ilişki içerisinde olmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Zira kavramın oluşum, belirlenim, kavramlar arası ilişki ve kullanımı gibi hususları mantık ele almaktadır. Bu bakımdan, var olan olumsuzluğun giderilmesi adına felsefî danışman rehberliğinde yapılacak kavramsal sorgulama ve çözümlemede en etkili ve sağlıklı desteği sağlayacak olan mantıktır. Dolayısıyla bu hususta sürecin olumlu bir biçimde gerçekleşebilmesi için felsefî danışmanlık mantık ile ilişki içerisinde olmak durumundadır. Felsefî danışmanlık bir bakıma, mantığın, gerçekleşmesi muhtemel hatalara düşülmemesi adına uyulması ve gözetilmesini gerekli gördüğü belli bir takım kural ve ilkelerin ihlal edilmesi sonrasında açığa çıkan sorun ve sıkıntıların giderilmesini amaçlamaktadır. Bu açıdan felsefî danışmanlığın, ihlal edilen mantıksal ilke ve kuralların tespiti ve gerekli olan değişiklik ve düzenlemelere ilişkin bir rehberlik olduğunu söyleyebiliriz. Biz bu çalışmada, felsefî danışmanlık ile kavramın oluşum, belirlenim, kullanım ve kavramlar arası ilişki gibi hususlar bağlamında mantık ilişkisini ele alacağız.

Felsefî Danışmanlık

Çok karmaşık bir yapı ve dolayısıyla özelliğe sahip bir varlık olan insan, hisler ve duygular onun doğal varlık yönüne; bilgi ise otonom varlık yönüne karşılık gelir. Benzer durum, insanın görünüşü olan doğal yönünü istekler, eğilimler; otonom varlık yönünü de kişilik, şahsiyet, özgürlük ve ahlak yasasını karşılamaktadır. Doğal ve akıl varlıklarının birleşmesini ifade eden insan sadece bir imkânlar dünyası olup, bu imkânların gerçekleştirilmesi tamamen ilgili kişinin iradesine bağlıdır. İnsan, varlık sahasına her ne kadar akıllı olma potansiyeliyle gelse de, Kant'ın ifade ettiği gibi İnsan *birçok yoksunlukları kendinde barındıran bir varlıktır.* O, içgüdünün güdümünde olmadığı gibi, doğuştan gerekli bilgiye sahip olarak da gelmiş değildir. İnsan, eylemlerinde aklî olarak hareket ettiğinden her şeyi kendisi yapmaktadır.[2]

İnsan, kendisinde mevcut olmayanı elde etmede aktif halde olmak durumunda olduğu gibi, var olan olumsuz durumlardan kurtulma ve arınma eyleminde de aktif olmak durumundadır. Kişisel olan her olumsuzluğun akıl hastalığı olduğu anlayışının kendisi aklî bir hastalık olup, bu anlayışın oluşumuna yol veren de, bir bakıma düşüncesizliktir. Onu bertaraf etmenin yolu da düşünceliliktir. Bu aşamada, insanların günlük yaşamında kullanabileceği bir takım imkânlar sunabilme yetisinde olan felsefe devreye girmektedir.[3]

Bilgi veya bilgelik sevgisi anlamında kullanılan felsefe (*philosophia* [4], yaşamımızın kavramsal temelini ortaya çıkarmak, özgürlük veya benlik kavramlarıyla doğrudan veya dolaylı olarak bağlantılı olan ilgili anlamlar, çıkarımlar ve bağlantılar, suçluluğun ahlakî çıkarımları, başarının değeri veya değersizliği ve hakikat ve bilgelik kavramlarının anlamını ele almaktadır. Bu bakımdan ilk dönemlerde ortaya çıkan Pisagorcular, Kinikler, Stoacılar felsefeyi akademik bir bilim dalından ziyade bir yaşam biçimi ve günlük yaşamı biçimlendiren ve zenginleştiren bir kaynak olarak görmüşlerdir. Bu anlayışta olan Diogenes (M.Ö. ö.323) ve Sokrates (M.Ö. ö.399) felsefeyi yaşamın içinde görmüşlerdir. Diogenes felsefeyi sadece kavramlarla uğraşma, yaşamdan kopuk ve uzun ve anlaşılmaz konuşmalar olarak gör-

1 Ran Lahav, "Philosophical Counseling As A Quest For Wisdom", *Practical Philosophy 4/1, (Mart 2001), 2.*

2 Takiyettin Mengüşoğlu, *Kant ve Scheler'de* İnsan *Problemi, 4. Baskı, (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2020), 113.*

3 Lou Marinoff, *Prozac'ı Bırak Platon'a Bak, çev. Ezgi Başer, (İstanbul: Profil Yayıncılık, 2012), 55.*

4 Selahattin Hilav, *Felsefe El Kitabı, 4. Baskı, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013), 13.*

mezken, Sokrates ise, kavramları öğretmek için kullanmaktan ziyade, muhataplarının kendi anlayış ve yaklaşımlarını çözümlemeye teşvik etmek maksadıyla kullanır. Öyle ki Sokrates'in kullandığı ve bu yüzden ona atfen isimlendirilen "Sokratik Diyalog" yöntemi felsefî danışmanlığın ilk uygulama biçimi olarak değerlendirilebilir. Felsefenin, insan yaşamında etkisinin görülebilmesi için insanın sorunları felsefenin ana gündemi haline getirilmesi gerekir. İnsan ve onun sorunları, çıkmazları, yaşamında yer alıp da üstesinde gelemediği sıkıntıları felsefî danışmanlığa taşındıktan sonra yapılacak şey felsefenin alet çantasını kullanmak olacaktır. Zira felsefî öz araştırma ben merkezli endişelerin ve özel ilgi alanlarının ötesine geçerek varlığının temeline ilişkin sonsuz ufuklarına açılmasına kapı aralamaktadır.[5]

"Counseling" (*danışmanlık*) Latince *consilium* kelimesinden türemiş olup, "öğüt verme", "yol gösterme" gibi anlamlarda kullanılır. Danışmanlık, ilgili alanın uzmanı ya da en az aynı yetkinlikteki bir rehber eşliğinde, belli bir konuda danışanlara gerekli açıklama ve bilgi vererek zihinsel açıklık sağlama sürecini ifade eder.[6] Danışman, belli bir hususa ilişkin kanaati birine iletip onun da yaklaşım ve kanaatini öğrenmek, görüş alışverişinde bulunmak anlamındaki danışmak kelimesinden türemiş olup, bilge kişi, ilgili hususta yetkin olan demektir.[7] Felsefe, doğası gereği, konu ettiği her şeyi felsefîleştirmesi bakımından bir düşünüş anlamında her şeye ilişkin felsefenin olması mümkündür.[8] Bu danışmanlığı felsefî kılan şey, danışmanlık sürecinde felsefe yapma etkinliğinin yapılmasıdır.[9] Felsefî danışman kendisine danışanın yaşadığı sorun veya ikilemlerinin sebeplerini felsefî düşünme araçlarını kullanarak anlamalarına yardımcı olur.[10] Başka bir söylemle felsefî danışman, danışanının kendi anlayış ve bakış açısını açığa vurmasını sağlayarak ilgili hususlarda kendisine rehberlik eder.

Her disiplinde olduğu gibi, Felsefî danışmanlığın da kendisine ait bir konusu vardır. Onun konusu bireyin günlük hayatında yaşamış olduğu bilişsel-ruhsal ve eylemsel sorunlardır. O, söz konusu sorunları inceleme ve tahlil etmeye odaklanır. Felsefî danışman her ne kadar ilk planda danışanının yaşamında karşılaştığı sorunları, felsefî düşüncenin de yardımıyla üstesinden gelmesini sağlamak olsa da nihai amacı onu kendi sorunlarını çözebilecek bir bilgeliğe ulaştırmaktır. Bu, danışanların yaşamlarının ilgili yönlerinin temelinde yer alan kavram ve anlayış ağını ortaya çıkarma ve netleştirmek adına değişik tutum ve yaklaşımlarını karakterize eden temel kavramları analiz etmek, yaşam tarzlarındaki örtük varsayımları açığa çıkarmak ve incelemek, kavramsal bağlantıları keşfetmektir. Kısaca, ilgili kişinin yaşam felsefesini çözümlemekle olur. Bu açık etme ile kişinin kendisine ve dünyaya dair daha zengin bir felsefî anlayış geliştirmesi ve belirli kişisel sorunlarla daha sağlıklı bir biçimde başa çıkma becerisini geliştirmesi amaçlanmaktadır.[11] Bu bakımdan Felsefî danışmanlık uygulaması içerik ve yapı bakımından, soyut bir çerçeve dışında işlem gören diğer bütün psikolojik ve psiko-terapötik danışmanlık uygulama biçimlerinden tamamen farklıdır. Zira o, danışanın zihinsel-ruhsal terapisini, ardından da eğitilmesini amaçlamaktadır. Felsefî danışmanlık sürecinde her bir danışan özel kabul edildiğinden var olan sorun ve sıkıntının çözümü adına birbirinden farklı birden fazla yöntemi kullanmak gerekebilmektedir. Amaca ulaşma yolunda analitik ve sentetik yaklaşım kapsamında kavramsal çözümleme, eleştirel düşünme, Sokratik diyalog, Peace yöntemi[12] vb. yöntemler kullanılır.

İnsan, varoluşun bir biçimi olarak bilgeliğe erişebilmesi için, evvela teorik olanı pratiğe geçirmek durumundadır. Bu bakımdan gerek felsefe gerekse felsefî danışmanlık bilgelik yaşamına ulaşma adına günlük pratiklerden yola çıkarak süreci işletir. İnsan, yaşamda kalabilmek için daima eylemi gerçekleştiren olmak zorunda kaldığından, her anını anlamlı kılarak yaşamını devam ettirebilmektedir. Zira anlamsızlık duygusu yaşamda etkili ve verimli bir şey gerçekleştirmekten alıkoymakla beraber, aciz kalmasına da yol açmaktadır. Felsefî danışmanlık aracılığıyla açığa çıkartılacak öz farkındalık kişiye bir dayanak ve direnç kaynağı teşkil edebileceği gibi, var olan kaygıların üstesinden gelebilme motivasyonunu da sağlar.

5 Lahav, "Phılosophıcal Counselıng As A Quest For Wısdom"*, 13-14.*

6 Mustafa Çevik, *Mantık Temelli Terapiye Giriş, (Ankara: MCK, 2024), 9-10.*

7 İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, 3. Baskı, (Ankara: Yargı Yayınları, 2011), "Danışman", 317.*

8 Betül Çotuksöken, *Radyoda Felsefe, (İstanbul: Notos Kitap Yayınevi, 2012), 18.*

9 Ran Lahav, "What is Philosophical in Philosophical Counselling?", *Journal of Applied Philosophy, 13/3, (1996), 260-261.*

10 İlker Altunbaşak, *Felsefe Bunalımlara* Çare *Midir?, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021), 28.*

11 Lahav, "Phılosophıcal Counselıng As A Quest For Wısdom"*, 5.*

12 Lou Marinoff tarafında ortaya konulan bir felsefî danışmanlık yöntemidir. Bu yöntemin adı olan Peace sözcüğü, İngilizce olan beş sözcüğün baş harflerinden oluşmaktadır. Bu aynı zamanda danışanın geçeceği beş aşamayı ifade eden yapay bir sözcüktür: sırasıyla sorun (*problem*), duygu (*emotion*), tahlil (*analysis*), tefekkür (*contemplation*) ve denge (*equilibrium*). Bu aşamalar arasında hiyerarşik bir düzen var olup ilk iki aşama danışanın sorununun kaynağını ifade etmektedir. Çoğu kişi bu iki aşamayı doğal bir biçimde geçebilmektedir. Bu yüzden, bazen geri dönülüp geliştirilmesi gereken bir aşama olsa da teşhis etmede başka birine ihtiyacı gerektirmemektedir. Üç ve dördüncü aşamalarda sorun daha etraflıca tetkik edilmektedir. Bu aşamalarda birçok insan kendi başına ilgili sorunun üstesinden gelebilse de bir rehberin varlığı katkı sağlar. Son aşamada ise ilk dört aşamada öğrenilenlerin yaşamın bir parçası haline getirilmesini sağlar. (Lou Marinoff, *Prozac'ı Bırak Platon'a Bak*, 56-59.

Felsefî danışmanlık, bir var olma yolu olması bakımından felsefenin hikmet, doğruluk ve anlam araştırmasıdır. Zira teorik felsefe bir diğer ifade ile zihnî olarak tasarlanan nesne, olay, ide pratik felsefeye yani, ahlakî, ictimaî ve siyasî alana bir biçim sunarken, kuramsal felsefe de pratik alanın bir takım sorunlarına ve meselelerine nesnel bir biçimde uygulanarak danışmanlığın epistemolojik alt yapısının oluşumunu sağlar. Bütüncül değer, geniş olduğu kadar derinlikli bir farkındalık, felsefî anlayışla ilgili hususu bir bütün olarak ele alma ve psikolojik uyumu sağlamaya çalışır. Bu bakımdan felsefî danışmanlık sadece erdemli bir yaşamın prensip ve eylemlerini değil, teorik düzlemde düşünce ve sezgiye ön hazırlık aşaması olarak işlev gören imgelem yaratma becerisidir.[13] Buna bağlı olarak felsefî danışmanlık sürecinde herhangi bir rekabete girme durumu yaşanmadığı gibi sadece eleştiri de yapılmamaktadır. Aksine o, yapıcı olduğu kadar geleceğe yönelik olarak da çalışmalarını gerçekleştirmektedir. Felsefî danışmanlık, danışman ile danışan arasındaki iş birliğine dayalı yaratıcı (*maieutic*) bir diyalogdur.[14] Söz konusu sorunun üstesinden gelme ve bilgeliğe yönelik düşünceler dünyasında gerçekleştirilen bu şahsî yolculukta önemli olan, yaşamın içinde kalarak felsefî danışman ile danışanın felsefe yapmasıdır. Bu türden bir felsefe yapmanın amacı danışanın kendisini tanıması, kabul ettiği ve bu bağlamda belli bir yaşam biçimini belirlemesine neden olan anlayış ve görüşlerini sorgulamış olarak yeni bir yaşam sürecine geçişini sağlamaktır.

Felsefî danışmanlık, hazır reçete sunma, yönlendirme ve tavsiyelerde bulunmaktan ziyade danışanın kendi sorunlarına kendisinin çözüm üretebileceği biçimde gerçekleşen bir danışmanlık türüdür. Bu, kendini özellikle günlük yaşamda karşılaşılan anlamlandırma, karar verme, meslekî tatminsizlik, kişiler arası çatışma yaşama gibi sorunlara cevap bulmada kendini göstermektedir. Felsefî danışman, ilgili kişiye bir teşhis koymaktan ziyade, kişinin sahip olduğu dünya görüşü, inanç ve değerlerini çözümleme ve sorgulamasını sağlayıp, sorunun temel nedenini tespit etmesine yönelik pencereler açarak, daha açık ve sağlıklı bir bakış açısı geliştirmesine yardımcı olur. Bu amaca ulaşmada kimi zaman birden fazla yöntemin kullanılması gerekebilmektedir. Bu kapsamda kullanılan yöntemler kavramla doğrudan bir ilişki içerisinde olması bakımından ortaktırlar. Varolan kavramsal sorunun aşılmasıyla danışanın zihin, akıl ve ruh yönüyle sağlıklı düşünme ve eylemde bulunmaya hazır hale gelerek tümelleştirme ve dolayısıyla sistemli davranabilme becerisini kazanması, mantıklı düşünme ve davranmanın gerekliliğine dair bir farkındalık oluşmuş olur.

Felsefî danışmanlıkta her ne kadar hasta tedavi edilmezse de sağlıklı olanların hastalığa yakalanmasının önlenmesi adına sahip olunan bütün felsefî birikimden istifade edilebilir. Zira felsefeye göre, mantık ilkeleri, diğer adıyla akıl ilkelerini bilmeyen ve dolayısıyla ona riayet etmeyen zihin, mantık açısından hastadır. Bu bakımdan mantık ilkelerini bilen ve bilinçli bir biçimde uygulayan akıl, mantıkî acıyı ortadan kaldırır. Bu uygulamalar çerçevesinde felsefî danışmanlık, yaşanan zihnî ve ruhî sıkıntıların giderilmesinin ilke ve yöntemlerini tespit etmek ve bunu uygulamaya geçirmenin yollarını aramaktır. Bu arayışı genel olarak, kavramlarla bir hesaplaşma olarak değerlendiren felsefî danışmanlık, bu kapsamda gerçekleştireceği eylemlerde en etkili ve en yoğunluklu biçimde ilişkide olacağı alan mantıktır. Özellikle, günlük hayatta yaşanan suçluluk duygusu, üzüntü, kaygı, stres, sinir vb. haller mantıkî temelde ele alınmayı gerektirmektedir. Zira bu gibi durumlar genel itibariyle kavrama dayalı bir takım mantıkî hataların yapılmasına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

2. Mantık

Grekçe "logos" kelimesinin karşılığı olarak kullanılan Mantık Arapça, "n-t-k" (nutk, nutuk) kelimesinden türetilmiş olup,[15] Türkçeye de "düşünmek" ve "konuşmak" anlamıyla yerleşmiştir. Grekçede "logos" akıl, düşünme, yasa, düzen, ilke, söz vb. anlamlarda kullanılır.[16] Logikos, logos'a yani söz (*parol*)e, akıl (*raison*)a veya akıl yürütme (*raisonnement*)ye ait demektir.[17] Logos; akıl anlamıyla sanat (*techne*), bilimsel bilgi (*episteme*), pratik bilgelik (*phronesis*), felsefî bilgelik (*sophia)* ve sezgisel akıl (*nous*) gibi beş farklı unsuru içermektedir.[18] Logica kelimesinin akıl ve söz ile olan ilişkisini, mantık sözcüğü de karşılamaktadır.

Her disiplin konu ettiği varlığı, belli bir yön ve boyutta ele almasına bağlı olarak mantık varlığı zihnî boyuttaki haliyle yani, *ikinci makuller* olarak ele almaktadır. Amacı da zihni, düşmesi muhtemel hatalardan korumak olup, mantıklı bir düşünme eyleminin gerçekleşebilmesi için dikkat edilmesi gereken ilkeleri verir. Mantıklı düşünme doğru ve tutarlı olmakla gerçekleşirken, doğru ve tutarlı olma da mantık ilkelerine uymakla gerçekleşir.

13 Şahin Filiz, *Felsefî Sağaltım, (İstanbul: Sarmal Kitabevi, 2023), 207-208.*

14 Peter B. Raabe, *Issues in Philosophical Counseling*, (America: Praeger Publishers, 2002), 13-14.

15 İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab, (Kahire: Daru'l-Me'arif 1984), "ntk", 6/4462.*

16 Özlem Doğan, *Mantık, 12. Baskı, (İstanbul: Notos Kitap, 2011), 27.*

17 Necati Öner, *Klasik Mantık, 11. Baskı, (İstanbul: Divan kitap, 2011), 13.*

18 Ferhat Bayık, "Aristoteles ve Descartes Bağlamında Akıl ve Zekâ Kavramlarının Farkları", *Kaygı 18/1 (2019), 175.*

Bilinmeyenin bilinir kılma yolunda bilinenlerin düzenlenmesi, düzenlenenler arasındaki ilişkiyi açığa çıkarma veya ilişkilendirme, bu ilişkilendirmeye dayalı olarak zihnin belli bir çıkarımda bulunma sürecine akıl yürütme denir. Mantık, ilgili kavramsallaştırmanın yapılması, bilinenlerin gerektiği şekilde düzenlenmesi ve bunlar arasında sağlıklı bir ilişkilendirme gerçekleştirilerek tutarlı ve geçerli bir verinin elde edilmesinde sürece dâhil olmaktadır. Bu işleyişte, elde edilen sonucun geçerliliği kadar nasıl elde edildiği de önemlidir. Bu ve benzeri yerlerde dikkat edilmesi gerekenler ve nasıl davranılmasına ilişkin kuralları mantık verir.[19]

Düşünme eylemi birden fazla aşamadan oluşmuş olmasına bağlı olarak çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu yüzden düşünme, tek çeşit ve görünümlü olmaktan ziyade kendi içerisinde birden fazla tür ve görünüme sahiptir. Bu çeşitlilikten dolayı düşünme, birden fazla disiplin tarafından ele alınmıştır. Bu disiplinlerden biri de mantık olup, Mantıkî düşünmeyi ele almaktadır. Mantık ampirik bilimler, psikoloji vb. bilim dallarında olduğu gibi düşünmenin kendisi ve oluşumuyla ilgilenmektedir. O, kavramlar arasındaki ilişkiyi açığa çıkarma veya ilişkilendirmeye dayalı gerçekleşen düşünceler arasındaki formel ilişkileri ele alır. Ayrıca akıl yürütmeyi de geçerlilik ve geçersizlik açısından değerlendirerek geçerli akıl yürütme biçimlerinin bilgisini elde etmeye çalışır.[20]

Akıl yürütmenin temel yapısını teşkil eden düşünce ya aklın temel ilkeleri ve matematikteki gibi zihnin kendi içinde edindiği hakikatlere ya da ampirik bilimlerdeki gibi zihin ile haricî olan arasındaki ilişkiyi gösteren hakikatlere dairdir. Bu iki farklı düşüncenin gerçekleşme biçimini gösterme adına mantık önemli bir görev icra etmektedir. Varlığı zihnî boyuttaki haliyle ele alan mantık, söz konusu varlığın hariçteki aslı yerine onun temsilî olarak kavramını kullanır. Kısaca kavramlarla bir hesaplaşma olarak da tanımlanan Felsefî danışmanlık da gerçekleştirdiği çalışmalarda var olan sorunun çözümüne yönelik yoğunluklu olarak ilgili kavramın çözümleme ve sorgulamasını yapmaktadır.

3. Felsefî danışmanlık İle Mantık İlişkisi

Kavram bağlamında felsefî danışmanlık ile mantık arasında gerçekleşen ilişki noktalarına değinmeden önce kavram konusunu biraz açmakta yarar vardır.

3.1. Kavram

Felsefî danışmanlığın bir hesaplaşma konusu olarak gördüğü kavram, sözlük anlamıyla, kısaca, "*el veya kolla sıkıca tutmak, elinin veya kolunun içine almak*" anlamında kullanılan kavramak mastarından türemiş bir isimdir. Kavramak epistemolojide, ilgili hususu "*her yönüyle iyice anlamak*" demektir. Kavram ise, haricî varlığın zihin tarafından etraflıca anlaşılması demektir. Başka bir söylemle kavram, *bir şeyin veya nesnenin zihindeki ve zihne ait tasarımı olup soyutlama ile elde edilmesi* demektir. Şey, somut veya soyut olarak var olan fakat zihinde henüz kendisine dair herhangi bir iz ve tasavvurun oluşmadığı objedir.

İnsan, eylemlerini mantıkî ve dolayısıyla nesnel bir biçimde düzenler. Zihnî boyutta ilgili varlığın kendisini kullanmak mümkün olmadığından, onun yerine temsilî olan kavram kullanılmaktadır. Kavramın oluşumu zihnî boyutta olmasına bağlı olarak, dil boyutuna indirgendiğinde nesnel yapısında bir takım bozulmalar meydana gelmektedir. Söz konusu bozulmanın en asgari düzeyde olması için mantık kendi düşünce formuna uygun bir biçimde dille formüle eder. Düşüncenin üretim ve gelişimine imkân veren kavram haricî olana bağlı olarak gerçekleşirken, dil de kavrama bağlı olarak biçim almaktadır.[21]

Aristoteles *Metafizik* adlı yapıtında, "İnsan, doğası gereği bilmek ister"[22] ifadesine yer vermektedir. Bir duygu olarak "istemek", kendi anlamında zaafiyet barındırır. Bu duygu, akıl tarafından varlıktaki ilke ve birliği keşfetme anlamında "bilme" eylemiyle güce dönüşür. Böylece akıl ve varlıktaki ilke ve birliğin bir bütünlük oluşumu gerçekleşmiş olur. Varlığın sınırlandırılamayan çeşitlilik ve tikel farklılıklarına dayanan bu ayrılık aklın sonuç çıkarıcı düşünme eylemi ile giderilmiş olur. Aşağıda detayı verileceği üzere kısaca, sayısız çeşitlilikteki varlıkların ortak noktalarının soyutlanarak tümelleştirilmesi sonrasında kavram olarak düşüncenin kullanımına sunulur.[23] Aristoteles'in, objenin tanımının bir kelime ile ifade edilmesi[24] olarak tanımladığı kavram, zihnin, nesnelerden ayrılamayan niteliklerini

19 Şerefettin Adsoy, *Aklını Kullanacaklar* İçin *Mantık (Tasavvurat), (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2022), 27-28.*

20 Doğan, *Mantık, 29.*

21 Adsoy, *Aklını Kullanacaklar* İçin *Mantık (Tasavvurat), 97.*

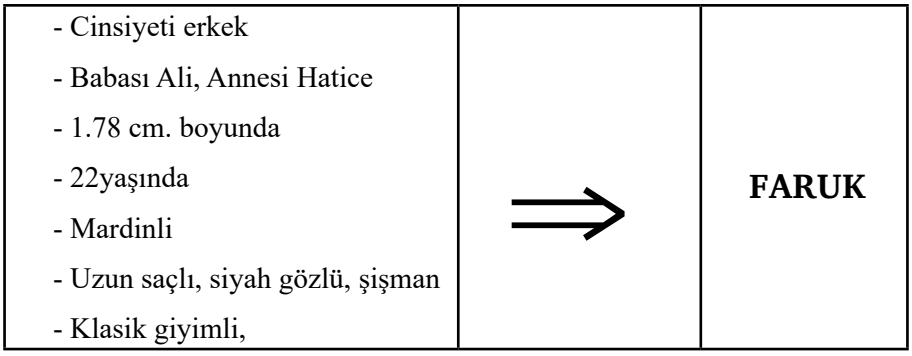
22 Aristoteles, *Metafizik, çev. Ahmet Arslan, (Ankara: Divan Kitap, 2017), 67.*

23 Hasan Ayık, *Fârâbî'de Dil-Mantık İlişkisi, (İstanbul: Köprü Kitap, 2019), 12, 13.*

24 Ragıp Hamdi Atademir, *Aristo'nun Mantık ve İlim Anlayışı, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1974), 99.*

nesnelerden soyutlayarak, şeye ait kendisinde oluşturduğu tasarımdır.[25] Başka bir söylemle kavram, zihnin soyutlama ve tümelleştirme yaparak ilgili varlığa ilişkin kendisinde oluşturduğu tasavvurdur. Bu yönü itibariyle kavram, şeyin zihindeki tasarımı olmakla beraber, sadece ve tamamen zihinde oluşan durumunu ifade eder.

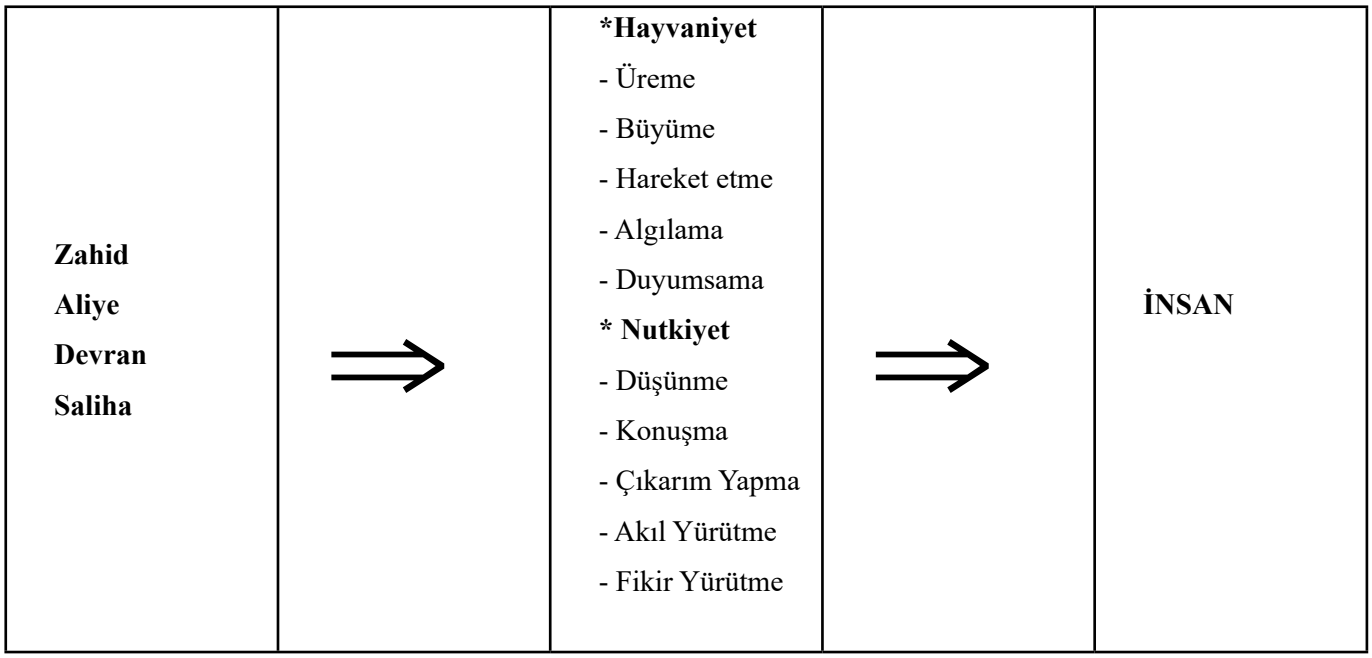
Varlıkların zihinsel suretleri anlamında kavram,[26] hem tekile hem de tümele bağlı olarak oluşmakla beraber, onların zatî veya arazî özellikleri dikkate alınmak suretiyle oluşturulmaktadır. Bu oluşum tekile ilişkin duyu verisiyle başlayıp, aklın sezgisiyle tümelleştirmenin gerçekleştirilmesiyle nihayete ermiş olur. Bu bakımdan kavramlaştırma kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. *Birincisi*, tekile ait kavramlaştırma olup, duyu ve algı veriler bütünlüğü sağlanması sonrasında onun bir tek kelime ile ifade edilmesiyle gerçekleşmiş olur.

Şekil 1: Tekile Ait Kavramın Oluşumu

Şekil 1'de görüldüğü üzere, ferde ait sıralanan bir takım duyusal verilerin algılanıp belli bir bütünlük halinde değerlendirilmesiyle FARUK olarak isimlendirilmiştir.

İkincisi, tümele ait kavramlaştırma olup, duyumsama ve algılamayla elde edilen verilerin ortak duyu tarafından bir bütünlüğe kavuşturulması sonrasında hafızada depolanan bu verilerin daha sonra elde edilecek benzer verilerle pekiştirilmesi ve aklın onları ruhta bölünmez ve bir bütün halinde kavramasıyla elde edilir. Bu bakımdan tümel kavram, tekil tecrübelere dayalı olarak oluşturulmaktadır.[27]

Şekil 2: Tümele Ait Kavramın Oluşumu

Duyular vasıtasıyla fertlerden soyutlanarak hafızada toplanan verileri zihin, ayırt edici özellikleri bakımından tasnif eder. Bu süreçte tümevarım yöntemi kullanılmış olup, tekillere ait nitelikler soyutlanarak tümele ulaşılmış olur. Şekil 2'de görüldüğü üzere insan, ferdî tözlere dayalı olarak oluştuğundan fertler olmadan insan tümelinin ger-

25 Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü, (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), "Kavram", 499.*

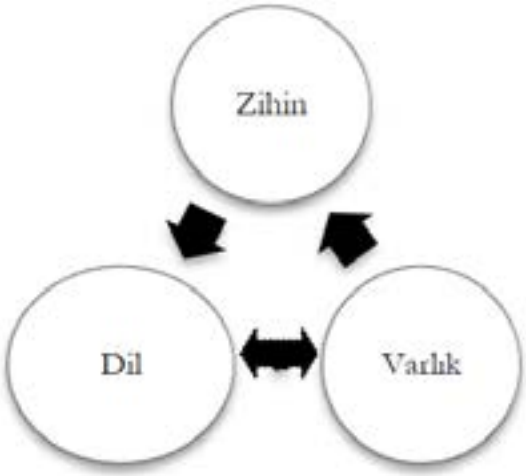
26 Mübahat Türker-Küyel, *Aristoteles ve Fârâbî'nin Varlık ve Düşünce Öğretileri, (Ankara: DTCF. Yayınları, 1989), 129.*

27 Aristoteles, *II. Analitikler, çev. Hamdi Ragıp Atademir, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1989), 134-136; Yunus Emre Akbay, Platon ve Aristoteles'te Varlık, Dil ve Düşünce Bağlamında Kavramlar, (Ankara: Sonçağ Akademi, 2021), 160.*

çekleşmesi olası değildir. Bu yönüyle insan, ikincil töz yani kavram olarak da değerlendirilebilir. Tekillerin dikkate alınmasıyla meydana gelen insanın, fertlerden bağımsız bir biçimde dış dünyada varlığından söz etmek mümkün değildir. Bu bakımdan insan kavramının gerçekleşebilmesi için o, fertlere töz olarak muhtaç olduğu kadar öz olarak da muhtaçtır.

Aynı tür kapsamında bulunan fertlerin nitelikleri duyular vasıtasıyla elde edilen imgeleri hafızada depolanır. Benzer olanların özellikleriyle desteklenen süreç bir bütünlük gerçekleşinceye dek kavramsallaştırmaya devam edilir. Toplanan veriler belli bir bütünlük kıvamına eriştiğinde tümelin oluşumu da tamamlanmış olur.[28] Gerek tümel ve gerekse kavramın elde edilmesinde dikkate alınan veriler ilgili varlığın zatî (özsel) özelliklerine ilişkin olabildiği gibi, arazî (ilintisel) özelliklerine ilişkin de olabilir. Dolayısıyla tümel ve kavramın oluşumunda yer verilen veriler zatî ya da arazî olur. Karşılaşılması muhtemel olumsuzluklardan sakınma adına tümel ve kavramın oluşumunda dikkate alınan verinin zatî ya da arazî oluşunun göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir.

Varlıkların zihnî suretleri anlamında kullanılan kavram,[29] varlık ve zihin arasında belli bir ilişki ve ortaklığın oluşmasına imkân verdiği gibi, dil ile de belli bir ilişkinin oluşmasına imkân vermektedir.

Şekil 3: Varlık-Zihin-Dil İlişkisi

Kavramın ses yoluyla ifade edilmesi anlamında lafız/kelime, belli bir anlama gönderme yapabilmesi için ilgili dilin yapısı ve özellikleri çerçevesinde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu bakımdan kelimeler, zihnin ilkeleri bağlamında, gönderme yaptıkları anlamlara göre sınıflandırmak; kelimelerin çok anlamlı oluşunu imkân dâhilinde düşünmek adına, bir kelimenin bir anlama; bir anlama da bir kelimenin kullanılmasını sağlamak gerekir.[30] Kelimelerin kullanımındaki ses tonu, vurgu vb. durumlar muhatapların aldatılma, iletişimde yanlış anlaşılma ve karışıklıklara yol açabilme ihtimali her zaman için söz konusudur.

Her kavram, ilgili şeye dair bir yığın hükmü barındırır. Bu bakımdan kavram, ilgili şeye dair bir tutanaktır. Söz konusu şeye nüfuz etme derinleştikçe ona dair bilgide artış olduğu gibi tutanaktaki hükümlerde de artış olduğundan tutanak, daima genişleme ve uzamaya açıktır. Daha önce var olan hükümlerde meydana gelen herhangi bir değişiklik ilgili kavramın içeriğinde de değişikliğin yapılmasını kaçınılmaz kılar. Kavramdaki değişiklik aynı zamanda kişinin bilgisinde değişim ve farklılığı da ifade eder. Bu değişime bağlı olarak ilgili şeye dair sahip olunan tutanakta daimi bir değişim meydana gelir. Kavram içerik bakımından bir değişim göstermesine rağmen, kendisinde değişiklik göstermeyen şeyler de vardır. İnsanların sağlıklı ve geçerli bir iç dünya oluşturmaları ve iletişim kurmalarına imkân veren şey, kavramın bu değişmeyen yönüdür.

Felsefî danışmanlığın kavram bağlamında mantıkla doğrudan ilişkili olduğu hususları kavramın açıklığı, seçikliği, içlemi, kaplamı, kavramlar arası ilişki kapsamında eşitlik, ayrıklık, tam girişimlilik ve eksik girişimlilik olarak sıralamak mümkündür. Bu noktalar ayrı ayrı başlıklar altında ele alınacaktır. İlgili başlık mantık açısından izah edildikten sonra söz konusu içeriğin gerekli biçimde dikkate alınmamasına bağlı olarak ortaya çıkan sorun, felsefî danışmanlık çerçevesinde irdelenerek iki disiplin arasında var olan ilişkiye vurgu yapılacaktır.

28 Aristoteles, *II. Analitikler, 135.*

29 Türker-Küyel, *Aristoteles ve Fârâbî'nin Varlık ve Düşünce Öğretileri, 129.*

30 Mübahat Türker-Küyel, "Farabî'ye Bir Hazırlık Olmak Üzere İslam Öncesi Türklerde Felsefe" *Kutadgubilig, 3 (Mart 2003), 13.*

3.1.1. Kavramın Açıklığı

Kavramın bir özelliği olarak açıklık, kavramın içlemine ilişkin bir husus olup içeriğini ifade etmektedir. Açıklık, kavramın sahip olduğu temel nitelik ve ifade ettiklerini net bir biçimde vermesi demektir. İlgili kavrama yüklenen veya yüklenebilecek yüklemlerin, sahip olduğu temel özelliklerin neler olduğu ancak bu özelliğiyle bilinebilir. Bu bakımdan açıklık, kavrama ne türden yüklemlerin yüklenebileceği, yüklenen yüklemlerin doğru ve yanlış olanını tespit etme imkânını verir. Söz konusu kavramın açık olmaması, kendi anlam çerçevesinin tam olarak kestirilememesine bağlı olarak sağlıklı kullanım imkânını ortadan kaldıracaktır. Ayrıca kendisiyle aynı düzlemde yer alan ilgili kavramlarla doğrudan ya da dolaylı ilişki ve bağlantı kurma sorununu da yaşatacaktır. Zira bir kavram nasıl ve ne düzeyde bir içerikle belirlenmişse kendisiyle ilişki ve bağlantılı olan diğer kavramlarla ancak o nitelik ve derecede bir ilişki sağlama imkânı verebildiği gibi, o nitelikte bir sonuç da verir. Bu bakımdan kavramın sağlıklı ele alınabilmesi, ilgili kavramın başka kavramlarla ilişkilendirilmesi ve geçerli bir çıkarımın elde edilebilmesi için kavramın açıklık özelliğinde herhangi bir sorun olmamalıdır. Aksi halde zihnin kendi içerisinde bir takım sorun ve çatışmalar yaşamasına yol açacağı gibi, sorunlu ve sıkıntılı çıkarımların yapılmasını da kaçınılmaz kılacaktır.

Örneğin:

Ferit Salı günü akşamüzeri Metin'i ziyarete gider. Biraz sohbet ettikten sonra,

Metin: Bugün marketteki kasiyer moralimi çok bozdu, der.

Ferit: Neden?

Metin: Kasaya gelip alacaklarımı bıraktıktan sonra bana bakıp, "Amca hoş geldiniz!" dedi. Çok üzüldüm. Ben o kadar yaşlı mıyım?

Ferit: "Amca" kelimesinin yaşla bir alakası yoktur. O, yakınlık anlamını ifade eder. O yüzden bu konuda üzülmeni gerektirecek bir durum yok.

Metin biraz düşündükten sonra: Doğru! Amca ifadesinin yaşla bir alakası yok!

Bu diyalogda da görüldüğü üzere kavramın açıklığı tam olarak bilinmediğinde veya dikkate alınmadığında yanlış anlaşılmalara bağlı olarak birtakım olumsuz duygusallıklar yaşanabilmektedir.

Kavramın içerik yönüne dair olan açıklık düzeyi kişiden kişiye hatta aynı kişide zamanla değişiklik gösterebilmesine bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Kavramın açıklık özelliğinin değişiklik göstermesinin temel nedeni ilgili şeyin bilgisine sahip olan zihnin kendisinden kaynaklanmaktadır. Bu da üç temel noktadan kaynaklanmaktadır:

a- İnsanın bilme eyleminde sahip olduğu potansiyel güçtür. Her birey belli bir potansiyelle dünyaya gelmektedir. Zamanla bu potansiyelde belli bir farklılığın oluşması doğaldır. Buna bağlı olarak, belli bir kavram içerik bakımından bireyden bireye farklılık gösterebilmektedir.

b- Odaklanılan varlığa yönelik sergilenen bilme eylemindeki yaklaşım tarzının farklılığıdır. Kimi ilgili şeyi bütüncül olarak ele alırken kimi de sadece belli bir yönü ya da özelliği bağlamında ele almaktadır.

c- İlgili şeye yönelik kişisel eğilim ve ondan umulan menfaatlerdir.

Bu hususların gerçekleşmesine bağlı olarak ortaya çıkması muhtemel sorunların yaşanmaması adına zihnin, muhatap olduğu ilgili hususu olduğu gibi kabul edip, elde edeceği veriler bağlamında kendisinde yer vereceği kavramı oluşturmalıdır.

3.1.2. Kavramın Seçikliği

Zihnin belli bir varlık, olay ve olguya ilişkin olarak kendisinde yer verdiği bir tasarım olması bakımından kavramı dikkate almak, kavramın kendisine dair olduğu şeyi dikkate almak anlamına gelir. Kavramın kaplamına yönelik olan seçiklik, ilgili kavramın bir başka kavramla karıştırılmamasını sağlar. Bu bakımdan seçiklik, haricî olana bağlı olarak oluştuğundan, ilgili şeyin tanınmasını ve benzerlerinden ayırt edilmesine imkân verir. Ayrıca kavramın ifade ettiği şey aynı zamanda temsil ettiği şeyin çerçevesidir. Bu bağlamda kavramın seçiklik özelliğine sahip olmaması durumunda, söz konusu şeyin tanınmasını imkânsız kılacağı gibi, benzerlerinden ayırt edilmesini de imkânsız kılacaktır. Buna bağlı olarak zihin kendi içerisinde çatışma ve tutarsızlık yaşamakla beraber, sağlıksız çıkarımlarda bulunması da kaçınılmaz olacaktır.

Kavram özdeşlik ve çelişmezlik ilkeleri bağlamında ilgili şeyin kendisi olarak tanınmasını ve kendisini kendisi

dışındakilerden ayırt edilme imkânını sunmaktadır. Bu yüzden seçiklik duyum ve algılara ait bir durum olmaktan ziyade kavramlara ait bir niteliktir. Buna dair olan bilinç ve farkındalık, ilgili kavramın hangi durumda hangi doğrultuda hangi kavram ve/veya kavramlarla ilişkili olduğunu veya ilişki içerisine sokulabileceğinin bilinmesi açısından önemlidir. Aksi halde seçicilik özelliğinin yokluğuna bağlı olarak oluşan müphemlik ve bulanıklıktan dolayı ilgili kavramın benzerlerinden gerektiği biçimde ayırt edilmesini imkânsız kılacağı gibi, ilişkili olduğu ya da ilişkilendirileceği kavramlarla hangi düzey ve doğrultuda ilişkiye sokulacağı da kestirilemeyecektir. Örneğin, yazılışları bakımından benzer olan naif-nahif, nüfuz-nüfus, tahrip-tahrif vb. kavramların seçiklik durumları dikkate alınmadan kullanılması halinde zihinde bir takım olumsuzlukların yaşanmasına neden olabileceği gibi, söylemde yanlış anlama ve gereksiz tartışmalara da yol açması kaçınılmazdır.

3.1.3. Kaplam ve İçlem

Kavramların delalet ettiği anlamı bilmek önemli olmakla beraber onların içeriğini ifade etme biçimi ve lafızların birbirinden ayırt edilmesi bakımından içlem ve kaplamlarını bilmek de önemlidir. Hariçte varolanlar kendi içerisinde belli bir hiyerarşiyi barındırdığı gibi, onlardan soyutlama yoluyla elde edilen anlamlara delalet eden lafızlar arasında da benzer bir hiyerarşi vardır. Bu yüzden lafızlar tanımlanırken, içinde yer aldıkları hiyerarşi çerçevesinde cins ve türlerini saptayabilme ve belirleme, kaplam ve içlemini bilmeyi gerektirmektedir.

Kavramlar, delâlet etme bağlamında dikkate alındığında ya kapsadığı nesne, konu ve olaylar gibi belli fertlere delâlet eder ya da kapsadığı fertlerde var olan ortak özellik ve niteliklere delâlet ederler. Kavramın delalet ettiği fertlerin tamamını içine almasına kaplam (*şumûl-extention*) denir. Örneğin, Asyalı, işçi, memur vb. kavramlar "insan" lafzının kapsamında yer almasından dolayı "insan"ın kaplamını gösterir. Kavramın içine aldığı fertlerin sahip olduğu ortak özelliklerini kendinde toplayarak ona delâlet etmesine de içlem (*tazammun-comprehension*) denir. Örneğin, iradesiyle hareket eden, işiten, gören, hisseden gibi özellikler "hayvan" kavramının içlemini oluşturur.[31]

Herhangi bir kavramın tanımı yapılırken kavranabilir içeriği anlamında içlemini; belli bir bölme ve sınıflandırma yapmada da fertlerinin bütünü anlamında kaplamını esas almak gerekmektedir. Aksi halde içeriğinde yer almayan bir anlam ve kapsamında olmayanın kapsama dâhil edilmesi veya edilmemesine bağlı olarak bir takım yanlış anlama ve ifade edilmelere yol açabilir. *Kavramın Açıklığı* başlığı altında yer verilen örnekte geçen "amca" ifadesi burada da örnek olarak verilebilir. Zira söz konusu kelimenin içermediği bir anlam içeriği ve dolayısıyla kapsamda kullanılmasına bağlı olarak olumsuz bir duygunun yaşanmasına yol açmıştır. Bu gibi olumsuz durumların yaşanmaması adına ilgili kavramın içlem ve kaplamının da bilinmesi kaçınılmazdır.

3.1.4. Kavramlar Arası İlişkiler

Varlık sahasında mevcut olan her varlığın birbiriyle ilişki içerisinde olması gibi, onlara veya onların herhangi bir özellik yönüne göndermede bulunmak üzere belirlenen kavramlar arasında da benzer ilişkiler vardır. Bu ilişkilerin kimi genel olurken kimileri de birebir olmaktadır. Doğruluk ve kaplam özellikleri bağlamında herhangi iki kavram arasında dört farklı ilişkinin gerçekleştiği görülmektedir. Bunlar:

3.1.4.1. Eşitlik (Müsâvât)

İlgili kavramların kaplam özelliğine bağlı olarak gerçekleşen bu ilişki, iki kavramdan her biri, diğerinin delalet ettiği bütün fertlerini kapsaması biçiminde gerçekleşmektedir. Örneğin, konuşan-düşünen, insan-beşer gibi.

- Konuşan

- Düşünen

Bu iki özellik de insana ait olup,

-Her konuşan düşünendir

-Her düşünen konuşandır.

Eşitlik ilişkisinin var olduğu kavramlar arasında bu ilişkinin dikkate alınmaması durumunda ayrıklık, tam girişimlilik ya da eksik girişimlilik ilişki biçimlerinden biri dikkate alınmış olur ki bu da sorunlu bir ilişki durumunun varlığı anlamına gelir. Zira bununla kimi zaman olmayan bir ilişki biçimi kimi zaman da kısıtlı bir ilişki biçimi işletilmiş olur. Bu da gerek zihinde gerekse iletişim ve diyaloglarda anlaşmazlık, uyuşmazlık ve çatışma durumlarının yaşan-

31 Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş, 67.*

masına yol açar. Örneğin, özgürlük ve hürriyet kavramları genel olarak eşitlik ilişkisi çerçevesinde ele alınmaktadır. Oysa özgürlük içsel olan yetilerin geliştirilmesine bağlı olarak oluşan bir durum iken, hürriyet ise dışa yönelik, bir diğer ifade ile kişinin kendi dışındaki kişi veya kişilerle gerçekleştirdiği ilişki ve iletişimde sergilediği yaklaşıma bağlı olarak açığa çıkan bir durumdur. Bu içerik farklılığına rağmen birbirinin yerine kullanılması kısa vadede sorun teşkil etmiyor görünse de uzun vadede sorun veya sorunların yaşanması kaçınılmazdır.

3.1.4.2. Ayrıklık (Mübayenet)

Kaplam ve doğruluk özellikleri bağlamında gerçekleşen bu ilişkiye göre, iki kavramdan her biri diğerinin hiçbir ferdini kapsamaması ve manasını ifade etmemesi biçiminde gerçekleşmektedir.

Hiçbir insan taş değildir.

Hiçbir taş insan değildir.

Böyle bir ilişki biçimi olmasına rağmen kimi zaman eşitlik, tam girişimlilik ya da eksik girişimlilik ilişki biçimlerinden biri varmış gibi kullanılmaktadır. Bu kullanım biçimi de kişide başta zihnî olmak üzere muhataplarıyla gerçekleştireceği iletişimde anlaşmazlık, uyuşmazlık ve çatışma gibi durumların yaşanmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

3.1.3.3. Tam Girişimlilik (umum ve husus mutlak)

Doğruluk ve kaplam özelliklerine bağlı olarak gerçekleşen bu ilişki, iki kavramdan birinin diğerinin bütün fertlerini kapsaması, diğerinin ise ötekinin bir kısmını oluşturması biçiminde gerçekleşmektedir. İnsan-hayvan, cisim-canlı kavramları arasındaki ilişki buna örnek olarak verilebilir. Hayvan kavramı, insan kavramının kapsamında yer alan bütün fertleri kapsarken, insan kavramı kapsamında yer alan fertlerin tamamı da hayvan kavramının kapsamında yer alanların sadece bir kısmını oluşturmaktadır.

Bütün insanlar hayvandır.

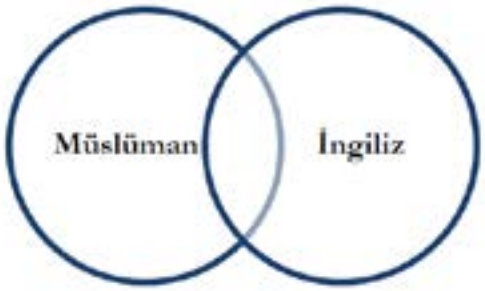
Bazı hayvanlar insandır.

Tam girişimlilik ilişkisinin olduğu durumlarda bu ilişki biçiminin dikkate alınmaması eşitlik, ayrıklık ya da eksik girişimlilik ilişki biçimlerinden birinin dikkate alındığı anlamına gelir. Her ne kadar eksik girişimlilik ilişkisinin gözetilmesine bağlı olarak ciddi sorun yaşanmasa da eşitlik ve ayrıklık ilişkisinin işletilmesine bağlı olarak ortaya çıkan sonuç ciddi bir sorunun varlığı anlamına gelir. Zira ayrıklık ilişkisinin gözetilmesiyle var olan ilişki tamamen yok sayılmış olurken, eşitlik ilişkisinin gözetilmesiyle de olmayan bir ilişkinin varlığı veya ilişki durumunun eksik olarak dikkate alınmış olması anlamına gelmektedir. Eksik girişimlilik durumunda da bir taraf açısından herhangi bir sorun teşkil etmezken, diğer taraf açısından var olan ilişki düzeyinin eksiltilmesi veya düşük bir düzeye indirgenmesi anlamına gelir. Olan ilişkinin eksik, fazla veya yok olarak dikkate alınması olumsuz sonuçların yaşanmasını kaçınılmaz kılacağı gibi, kişide başta zihnî bir takım çatışma ve bunalımların yaşanmasına yol açarken, muhataplarıyla gerçekleştireceği herhangi bir iletişimde de anlaşmazlık, uyuşmazlık ve çatışma gibi durumların yaşanmasını kaçınılmaz kılacaktır. Bu türden kullanımların toplumsal olayların ele alınmasında kullanıldığına şahit olmak mümkündür. Örneğin, ülkemizde yaklaşık kırk yıldır devam eden terör olaylarına yönelik kimi değerlendirmelerde Kürt halkının tamamının PKK'lı olarak görülmesine bağlı olarak birçok haksızlıklar ve mağduriyetler yaşandı ve yaşatıldı. Bu da

kimi zaman telafisi mümkün olmayan olumsuzlukların meydana gelmesine kapı aralamış oldu. Bu anlayışın oluşmasına neden olan husus, PKK'nın Kürt halkının haklarını elde etme ve savunma iddiasında olmasına bağlı olarak bütün Kürtlerin de PKK'lı olarak görülmesidir. Her ne kadar PKK'lıların tamamı Kürt olarak kabul edilse de Kürtlerin tamamının PKK'lı olarak değerlendirilmesi doğru değildir.

3.1.3.4. Eksik Girişimlilik (umum ve husus minvech)

Doğruluk ve kaplam özelliklerine dayalı olarak gerçekleşen bu ilişki, iki kavramdan her birinin diğerinin bazı fertlerini karşılaması biçiminde gerçekleşmektedir. Müslüman-İngiliz, Memeli-Aslan, İsrail-Ajan kavramları arasındaki ilişki örnek olarak verilebilir. Müslüman kavramı İngiliz kavramının bazı fertlerini, İngiliz kavramı da Müslüman kavramının bir kısım fertlerini içine almaktadır.

Bazı Müslümanlar İngiliz'dir.

Bazı İngilizler Müslümandır.

Bu ilişki biçiminin dikkate alınmadığı durumlarda eşitlik, ayrıklık ya da tam girişimlilik ilişki biçimlerinden birinin dikkate alındığı anlamına gelir. Bu tarz bir kullanım ciddi bir sorunun yaşanmasına veya örtük de olsa, varlığı anlamına gelir. Zira sınırlı da olsa var olan ilişki ayrıklık ilişkisiyle tamamen yok sayılırken; eşitlik ilişkisinin gözetilmesiyle de her iki taraf açısından olmayan bir ilişki düzeyinin varlığı anlamına gelmektedir. Tam girişimlilik durumunda da bir taraf açısından herhangi bir sorun teşkil etmezken, diğer taraf açısından olmayan bir ilişki düzeyinin varlığı anlamına gelir. Olan bir ilişkinin yok, tam veya bir taraf açısından daha fazla bir düzeyde dikkate alınması olumsuz sonuçların yaşanmasını kaçınılmaz kılacağı gibi, kişide de zihnî bir takım çatışma ve bunalımların yaşanmasına yol açmakla beraber, muhataplarıyla gerçekleştireceği herhangi bir iletişimde de anlaşmazlık, uyuşmazlık ve çatışma gibi durumların yaşanmasını kaçınılmaz kılacaktır.

Sonuç

Zihnin bir üretimi olan bilgi, çoğunlukla zihnin haricinde yer alanlardan soyutlama yoluyla alınan verilerin belli aşamalar sonrasında aldığı nitelikle gerçekleşebilmektedir. Bu bilgiler daha sağlıklı kontrol edilip kullanılabilme adına konu, amaç ve yöntem bağlamında bir disiplin çerçevesinde sistemli hale getirilmektedir. Konusu, bireyin günlük yaşamında karşılaşmış olduğu bilişsel-ruhsal ve eylemsel sorunlar; bu sorunlarla baş etmede felsefî düşünceden yararlanma yoluna giderek bireyin evvela bu sorunların üstesinden gelmesini sağlamak ve ardından da bilgeliğe taşımayı amaçlayan ve bu amaca ulaşma yolunda analitik ve sentetik yaklaşım kapsamında birbirinden farklı birden fazla yöntemi kullanan disipline felsefî danışmanlık adı verilmektedir.

Var olanlara bağlı olarak oluşan disiplinler, görünürde birbirinden farklı ve ayrı duruyor olsalar da kimi disiplinler doğrudan, kimi disiplinler de dolaylı bir ilişki içerisindedir. Özellikle aynı varlığın farklı yönlerini ele alan disiplinler kaçınılmaz olarak doğrudan ilişki içerisinde olmak durumundadırlar. Bu bakımdan bireyin bilişsel-ruhsal ve eylemsel sorunlarını konu edinen felsefî danışmanlık ile varlığı zihnî boyutta ele alan mantık, çoğunlukla doğrudan ilişki içerisinde olmak durumundayken, kimi durumlarda da dolaylı ilişki içerisindedir. Felsefî danışmanlığın kavramlarla bir hesaplaşma eylemi olduğu dikkate alındığında, kavram, kavramın oluşumu, kullanımı, kavramlar arası ilişki vb. hususları konu edinen mantık alanıyla doğrudan irtibat halinde olduğunu söyleyebiliriz.

Varlık sahasının belli bir düzen ve sisteme tabi olmasına bağlı olarak, zihnin kendisinde yer verdiği oluşumlar da hariçteki durumları doğrultusunda düzen almaktadır. Dolayısıyla kavram, ilgili veri bağlamında bir biçim aldığı gibi, diğer verilerle de aynı doğrultuda var olan konum, ilişki ve bağlantı biçimini almaktadır. Bir diğer ifade ile kavram içerik bakımından ilgili varlığa bağlı olarak bir nitelik kazandığı gibi, kendi dışındaki kavramlarla olan konum, ilişki

ve bağlantı gibi durumlarda da ilgili varlığın ilişki durumuna bağlı olarak vaziyet almaktadır. Kavramın dışa aktarımında aracı vazifesi gören dil de kavrama bağlı olarak biçim almaktadır. Bu bakımdan dil kavrama, kavram da harice bağlı olarak oluşmakta ve biçim ve düzen almaktadır.

Dil ve kavram, tamamen insan zihninin bir ürünüdür. İnsan söylem ve eylemlerini söz konusu yönelim, eğilim ve amaca bağlı olarak gerçekleştirirken, bunları belirleyen temel etken ise onlara yüklediği anlamdır. Anlamın derinlik ve çerçevesini belirleyen de bu duruma dair olan kavramdır. Dolayısıyla gerçekleştirilen söylem ve eylemlere bağlı olarak açığa çıkan herhangi bir olumsuzluk kaçınılmaz olarak ilgili kavramı ele almayı gerektirmektedir. Kavramın harici varlığa bağlı olarak zihin tarafından oluşturulmasından dolayı, sorunun giderilebilmesi için alakalı noktaya tekrar bakılmasını gerekli kılmaktadır. Zira kavram, kendisine dayalı olarak oluşturulan varlığı sağlıklı bir biçimde ifade edebiliyor olması için gerekli içerik ve kaplam düzeyinde olması gerekmektedir. Aksi halde kendisine ilişkin oluşturulacak kavram uygun olmayacağı gibi, kendisine dair uygun ve geçerli şeyler dile getirmek de mümkün olmayacaktır.

Danışmanlık sürecinde, danışanın sahip olduğu soruna ilişkin yapacağı çözümleme ve sorgulama, zihin boyutundaki haline ilişkin olur. Bu çözümleme ve sorgulama söz konusu soruna konu olan şeyin kendisine yönelik olduğu kadar, kendisi ile aynı düzlemde yer alan noktalarla varolan veya yapılan ilişkilendirmeye yönelik de olabilmektedir. Herhangi bir sorun bir tek etkene bağlı olarak meydana gelmediği gibi, tamamen ilgili şeyin kendisinden de kaynaklı olmayabilmektedir. Bu bakımdan, kendisinin oluşumunda yer alan unsurların analitik bir bakışla irdelenmesi gerekmekle beraber, bütüncül bir bakışla ilgili şeyle doğrudan veya dolaylı bir biçimde ilişkili olan noktaların da değerlendirilmesini gerektirmektedir. Kimi zaman sorunun oluşumuna yol açan şey gerekli biçimde ve düzeyde dikkate alınmamasından dolayı olabilmektedir. Bu gibi durumlarda yeterince veri alımı gerçekleşemeyeceği gibi, elde edilen verinin bir bütünlük oluşturarak gerektiği biçimde bir ilişkilendirmenin yapılmasına da olanak vermeyebilmektedir. Bir bakıma, şeyin içeriğine dair gerekli nitelik ve düzeyde veriye erişim sağlanmamış olur. Bu da şeyin kendisine dair zihin tarafından oluşturulması beklenilen kavramın nitelikli oluşumunu engellemektedir. Bu durum, mantıkta, bir kavramın sahip olması gereken açıklık ve seçiklik koşulunun yokluğu anlamına gelir. Açıklık koşulunun yokluğu, konu edilecek olan şeyin neliğini anlama ve ifade etmeyi imkansız kılarken, seçiklik koşulunun sağlanmaması halinde de kendisinin benzerlerinden ayırt edilmesini sorunlu hale getirmesinin yanında, kendisiyle doğrudan veya dolaylı bir biçimde ilişkili olan veya ilişkilendirelecekle sağlıklı bir bağlantı kurulmasını sorunlu hale getirecektir.

Sorun kimi zaman da şeyin kendisiyle doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkili olan noktalarla sağlıklı bir bağlantı ve ilişkilendirmenin yapılmamış olmasından kaynaklanabilmektedir. Bu durum konu edilen şeyin varlık sahasındaki konumunu belirlemede ve anlamayı sorunlu hale getirdiği gibi, aynı düzlemde kendisiyle ilişkili olan şeylerle gerekli bir irtibatlandırmayı da sorunlu hale getirmektedir. Şeyin konumu ve kendi dışındakilerle olan ilişkisi yeterli düzeyde bilinmemesi, kendisiyle ilişkilendirilenle öncelik-sonralık, basitlik-karmaşıklık, genişlik-darlık vb. hususlarda yeterli düzeyde bir ilişkilendirme yapmayı engellemektedir. Bu durum mantıkta kaplam-içlem, kavramlar arası ilişki gibi koşulların sağlanmamasına bağlı olarak ortaya çıkan sorunların oluşumuna yol açmaktadır.

Yer verilen koşulların sağlanmaması halinde zihinde nitelikli bir kavramın oluşturulmasını engellediği gibi, yaşanan sorunun anlaşılması ve çözülmesi adına rehberliğin yapılmasını da sorunlu hale getirmektedir. Zira sağlıklı bir rehberlik yapabilmesi için söz konusu hususun danışan tarafından olduğu gibi ifade edilmesini gerektirmektedir. Var olanı ifade etmede bir araç vazifesi gören dil, kavrama bağlı olarak oluşturulduğundan kavramın sağlıksız oluşturulmuş olması, dilin de sağlıksız kullanımını doğurmaktadır. Dolayısıyla danışmanlık sürecinde danışman, danışanının sahip olduğu sorununu dile getirirken ilgili soruna dair kullandığı dilin kullanım biçim ve düzeyine dikkate etmesi oldukça önem arz etmektedir. Zira her ne kadar aynı dil konuşuluyor olsa da kavramların içeriklerinin farklılığına bağlı olarak farklı anlamda kullanılabilmektedir.

Bu gibi sorunlar çoğunlukla, kavram oluşturulurken söz konusu varlığın bir bütün ve olduğu gibi dikkate alınmaması, yer verilmesi gereken verinin bir takım kaygılardan dolayı göz ardı edilmesi, kavrama verilen isim geniş kapsamlı olmasına rağmen kısıtlı bir kapsamla bilinmesi veya kullanılması, kullanılan kavramın benzerlerinden ayırt edilememesi yani, seçiklik niteliğini henüz yakalamamış olması, kavramın içerik anlamında açıklığının netleştirilmemiş olması, ilişkilendirilen kavramların ayrıklık, eşitlik, tam girişimlilik ve eksik girişimlilik gibi ilişkilerinin dikkate alınmaması gibi sorunlara bağlı olarak gerçekleşmektedir. Oysa mantık, sözü edilen sorun ve sıkıntıların yaşanmaması adına bilinmesi ve uyulması gereken hususları incelikle ele almakta ve vurgulamaktadır. Kavramlarla bir hesaplaşma içerisinde olan felsefî danışmanlık, ilgili sorunun tespiti ve çözümünde mantıkla doğrudan ilişki içerisinde olmak durumundadır. Aksi halde sorunu tespit etmek sağlıklı veya olası olamayacağı gibi, çözümü de sağlıklı veya olası olamayacaktır.

KAYNAKÇA

Adsoy, Şerefettin. *Aklını Kullanacaklar* İçin *Mantık (Tasavvurat)*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2022.

Akbay, Yunus Emre. *Platon ve Aristoteles'te Varlık, Dil ve Düşünce Bağlamında Kavramlar*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2021.

Altunbaşak, İlker. *Felsefe Bunalımlara* Çare *Midir?*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021.

Aristoteles. *II. Analitikler*. çev. Hamdi Ragıp Atademir, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1989.

Aristoteles. *Metafizik*. çev. Ahmet Arslan, Ankara: Divan Kitap, 2017.

Atademir, Ragıp Hamdi. *Aristo'nun Mantık ve İlim Anlayışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1974.

Ayık, Hasan. *Fârâbî'de Dil-Mantık İlişkisi*. İstanbul: Köprü Kitap, 2019.

B. Raabe, Peter. *Issues in Philosophical Counseling*. America: Praeger Publishers, 2002.

Bayık, Ferhat. "Aristoteles ve Descartes Bağlamında Akıl ve Zekâ Kavramlarının Farkları". *Kaygı* 18/1, (2019), 172-187. https:// DOI: 10.20981/kaygi.529827

Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.

Çevik, Mustafa. *Mantık Temelli Terapiye Giriş*. Ankara: MCK, 2024.

Çotuksöken, Betül. *Radyoda Felsefe*. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi, 2012.

Doğan, Özlem. *Mantık*. İstanbul: Notos Kitap, 12. Baskı, 2011.

Filiz Şahin. *Felsefî Sağaltım*. İstanbul: Sarmal Kitabevi, 2023.

Hilav, Selahattin. *Felsefe El Kitabı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı. 2013.

İbn Manzur. *Lisanu'l-Arab*. 6. Cilt. Kahire: Daru'l-Me'arif, 1984.

Lahav, Ran. "Phılosophıcal Counselıng As A Quest For Wısdom". *Practical Philosophy* 4/1, (Mart 2001), 6-18.

Lahav, Ran. "What is Philosophical in Philosophical Counselling?". *Journal of Applied Philosophy*, 13/3, (1996), 259-278.

Marinoff, Lou. *Prozac'ı Bırak Platon'a Bak*. çev. Ezgi Başer, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2012.

Mengüşoğlu, Takiyettin. *Kant ve Scheler'de* İnsan *Problemi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 4. Baskı. 2020.

Öner, Necati. *Klasik Mantık*. İstanbul: Divan kitap, 11. Baskı, 2011.

Parlatır, İsmail. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınları, 3. Baskı, 2011.

Türker-Küyel, Mübahat. "Farabî'ye Bir Hazırlık Olmak Üzere İslam Öncesi Türklerde Felsefe". *Kutadgubilig* 3 (Mart 2003), 9-58.

Türker-Küyel, Mübahat. *Aristoteles ve Fârâbî'nin Varlık ve Düşünce Öğretileri*. Ankara: DTCF. Yayınları, 1989.

EXTENDED ABSTRACT

Knowledge is largely a product that emerges, at a certain stage, from data abstracted by the mind from external reality. Over time, in order to regulate and make sound use of the increasingly detailed body of knowledge it accumulates, human beings have sought to organize this knowledge within a systematic framework. These arrangements, which take place within a specific subject, purpose, and method, have given rise to formations called disciplines. It may be defined as the application of the body of knowledge acquired through philosophy—together with conceptual analysis and reasoning in accordance with the principles of logic—to certain difficulties and challenges encountered in everyday life; it may also be described as a personal journey toward wisdom within the realm of thought. In the process through which the client seeks to know themselves and analyzes and questions the perspectives and assumptions they have adopted—thereby shaping a particular sphere of life—the primary activity consists of a critical engagement with concepts. This engagement is directed toward problems and difficulties that become manifest in discourse and action, and the enduring resolution of such problems requires that the relevant concept be carefully examined. Such mental processes of analysis and questioning inevitably establish a close relationship with logic, which addresses the mental dimension of being, since logic concerns matters such as the formation and determination of concepts, the relations among concepts, and their proper use. For this reason, logic provides the most effective and reliable support in the conceptual questioning and analysis carried out under the guidance of a philosophical counselor with the aim of overcoming existing difficulties. Accordingly, for the process to proceed in a constructive manner, philosophical counseling must remain closely connected with logic. In a sense, philosophical counseling aims to remedy the problems and difficulties that arise from violations of the rules and principles that logic requires to be observed in order to avoid possible errors. Thus, philosophical counseling may be regarded as a form of guidance directed toward identifying violated logical principles and implementing the necessary revisions and adjustments.

Because the domain of being possesses a certain order and systematic structure, the conceptual map that the mind constructs in relation to it likewise acquires a corresponding order and system. Accordingly, a concept takes shape within the context of the relevant data while also assuming a particular position, relation, and connection with other data in the same framework. Language, which functions as the medium through which the concept is expressed externally, is likewise shaped in accordance with the concept. In this respect, language is formed in relation to the concept, just as the concept itself is formed and structured in relation to what is external.

Although language and concepts are entirely products of the human mind, the vast majority of the entities from which the mind derives its data through abstraction exist independently of the human being. While individuals carry out their discourse and actions in accordance with particular orientations, tendencies, and purposes, the fundamental factor determining these is the meaning they attribute to them. The depth and scope of this meaning are, in turn, determined by the concept related to the situation in question. Accordingly, any negativity that emerges in connection with discourse and action inevitably requires the reconsideration of the relevant concept. For a concept to express the reality constructed on its basis in a sound manner, it must possess an adequate level of both content and extension. Otherwise, it would not be possible to formulate an appropriate concept of that reality or to articulate valid and relevant statements about it.

In the counseling process, the client's analysis and questioning of the problem they experience primarily concern its mental dimension. Such analysis and questioning may be directed not only toward the issue itself but also toward the relations that exist or have been established between it and other elements situated on the same conceptual plane. Since any given problem does not arise from a single factor alone and may not originate entirely from the thing in question itself, it requires both an analytical examination of the elements involved in its formation and a holistic evaluation of points that are directly or indirectly related to it. At times, the emergence of a problem may result from the failure to consider a relevant aspect at the necessary level or in the appropriate manner, thereby hindering the proper formation of the concept that the mind is expected to construct. In logic, this situation corresponds to the absence of the conditions of clarity and distinctness that a concept must possess. The absence of clarity makes it impossible to understand and articulate the essence of the object under consideration, while the lack of distinctness not only renders it difficult to distinguish the object from similar ones but also complicates the establishment of sound connections with elements directly or indirectly related to it. In some cases, the problem may also arise from the failure to establish appropriate relations between the object in question and the points to which it is directly or indirectly connected. This not only complicates the determination of the object's position within the domain of being and the process of understanding it, but also makes it difficult to establish the necessary connections with other elements situated on the same level. Insufficient knowledge of the object's position and its relations with what lies outside it prevents the establishment of adequate relations in terms of priority and posteriority, simplicity and complexity, and breadth and

narrowness. Such situations lead to problems arising from the failure to satisfy logical conditions such as intension and extension and the proper relations among concepts. Logic carefully examines and emphasizes the principles that must be known and observed in order to prevent the occurrence of such problems and difficulties. Since philosophical counseling involves a critical engagement with concepts, it must remain in a direct relationship with logic in identifying and resolving the problem in question.